

5. Якименко Ю. Громадянське суспільство в Україні: основні характеристики. Центр Разумкова. 2004. 36 с. URL : https://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_civic_society_2004.pdf
6. Ярош Я. Політичні партії як суб'єкти громадянського суспільства. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2018. № 2 (4). С. 146–156.
7. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки : Закон України від 09.04.2015 р. № 317-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 26. Ст. 219.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій : Закон України від 03.05.2022 р. № 2243-IX. *Відомості Верховної Ради України*.
9. Керівні принципи заборони та розпуску політичних партій : міжнародний документ від 11 грудня 1999 р. / Рада Європи, Венеціанська комісія. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_159#Text

Ключові слова: громадянське суспільство, політичні партії, національна безпека, заборона діяльності.

Key words: civil society, political parties, national security, ban on activities.

ПРИПОЛОВА ЛЮДМИЛА ІВАНІВНА

*Національний університет оборони України імені Івана Черняховського,
провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем
військового законодавства Центру воєнно-стратегічних досліджень,
кандидат юридичних наук*

ПОЗИТИВНИЙ ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ВЕРХОВНОГО ГОЛОВНОКОМАНДУВАЧА ЗБРОЙНИХ СИЛ

Завуальована агресія, яка відверто, амбітно й цинічно проявилася відносно України з боку Російської Федерації (далі – РФ) у 2014 році, а згодом із 24 лютого 2022 року, відкрила ряд не вирішених юридичних питань. Серед них, найбільш болюче – застарілість усталених норм міжнародного гуманітарного права, мала ефективність від діяльності міжнародних безпекових організацій. Про такий стан справ ми неодноразово чули від офіційних посадових осіб, зокрема, заступниця Міністра оборони України назвала сучасне міжнародне право слабким та лицемірним із проявом атавізму [1]. Аналогічну позицію висловив і Президент України на засіданні Ради Безпеки ООН (24 березня 2022 року) [2] та засіданні саміту «Групи семи» (5 квітня 2022 року) [3], який акцентував увагу на проблематиці доцільності існування міжнародних безпекових організацій, на потребі світу у створенні нових альянсів, нових і ефективних гарантій безпеки, на існуванні міжнарод-

ного права вето як можливості маніпулювання та впливу на результат голосування.

Тому, проблематика оновлення й розвитку, у світлі сучасних історичних подій, як міжнародного, так і національного права, відкриває для нормотворчої діяльності нові горизонти. Ми всі стали свідками намагання законодавця прискореними темпами підлаштувати своє правове поле в умови дії воєнного стану, шляхом внесення численних змін в діючі та прийняття низки нових законів України. Серед таких, що потребують свого подальшого науково-теоретичного дослідження, а згодом і належного правового врегулювання, є проблематика особливостей нормативно-правового врегулювання повноважень та діяльності Президента України і, окремим блоком звичайно, діяльності його в якості Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України (далі – ЗС України).

У цьому контексті важливо погодитись із думкою Мельника С. М., який зазначає, що Президент України, будучи Главою держави й Верховним Головнокомандувачем ЗС України, має суттєві повноваження у сфері військового управління, що стосуються широкого спектру військових питань, пов'язаних із забезпечення національної безпеки й оборони держави. У деяких випадках військово-управлінські повноваження Президента досить докладно унормовані в чинному законодавстві, а в деяких – доволі фрагментарно, що вимагає запровадження відповідних заходів у напрямі вдосконалення адміністративно-правового регулювання означених питань [4, с. 145]. Щодо статусу Президента як Верховного Головнокомандувача ЗС України, С. Ю. Поляков, вважає, що ЗС України є підсистемою державного механізму, якій характерна особливість «втягувати» до себе інші елементи державного механізму. Тому, Президент України як Верховний Головнокомандувач ЗС України, постає їх складовою частиною, набуває певних рис, що роблять можливим ставити питання про його опосередковану належність до ЗС [5, с. 315]. Не буде перебільшенням стверджувати, що Президент України як Верховний Головнокомандувач ЗС України, відповідає за стан справ у ЗС в цілому і його роль у державно-правовому механізмі керівництва та використання ЗС України є ключовою.

Під час вивчення питання щодо особливостей сутності, обсягу, порядку реалізації повноважень Верховним Головнокомандувачем України, не менш важливо приділити увагу зарубіжним країнам, для досягнення їхнього унікального досвіду в результаті компаративного аналізу, адже саме його компетенція сьогодні набула жвавого інтересу у світлі російсько-української війни. Загалом, повноваження глави держави (за відсутності згадки про статус Верховного Головнокомандувача або Головнокомандувача) діють у країнах з парламентською та парламентсько-президентською формою правління. В країнах з президентською формою правління глава держави має прямі повноваження вищого керівництва у ЗС в статусі Головнокомандувача.

Уваги заслуговують приклади законодавчого врегулювання повноважень глави держави у сфері безпеки та оборони з точки зору чіткої

їх визначеності в окремих статтях законодавчих актів. Так, Законом Республіки Болгарія «Про оборону та Збройні Сили республіки Болгарія» [6] (стаття 2) визначено конкретно ті завдання, що покладені на Президента у разі воєнного конфлікту чи війни, а саме: «...1. оголошує воєнний стан у разі збройного нападу на країну або у разі необхідності термінового виконання міжнародних зобов'язань, у випадку військових чи інших надзвичайний стан, коли Національні збори не засідають; у таких випадках він повинен бути скликаний негайно для прийняття рішення; 3. керувати Верховним командуванням, видавати акти щодо підготовки країни та збройних сил до війни та проведення військових дій; 4. реалізовувати плани воєнного часу за поданням Ради Міністрів; ...».

Натомість Закон Республіки Узбекистан «Про оборону» [7] у ст. 7 визначає, що Керівництво обороною та ЗС здійснює Президент як Верховний головнокомандувач ЗС. Цікаво що у воєнний час міністр оборони Узбекистану одночасно є заступником Верховного Головнокомандувача ЗС. Варто позитивно відмітити виділення в окрему статтю повноважень Президента у сфері оборони, які визначені у ст. 8. У згаданій статті встановлено, що «Президент Республіки Узбекистан – Верховний Головнокомандувач ЗС: керує діяльністю органів державної влади в області оборони; приймає необхідні міри по забезпеченню обороноздатності республіки, охороні її суверенітету, безпеки та територіальної цілісності; затверджує плати будівництва, застосування і розвитку ЗС, а також інші державні плани і програми по організації оборони; затверджує структуру, склад та дислокацію ЗС та інших військових формувань Республіки на мирний та воєнний час; оголошує у порядку, встановленому Конституцією Республіки Узбекистан, стан війни у разі нападу на республіку або у разі необхідності виконання договірних зобов'язань щодо взаємної оборони від агресії, загальну чи часткову мобілізацію та запроваджує надзвичайний стан на всій території або в окремих місцевостях республіки...» та інші.

Згідно Закону Киргизької Республіки «Про оборону та Збройні Сили Киргизької Республіки» від 24.07.2009 р. [8] їхні ЗС є державною воєнною організацією, що призначена для надійного захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, суспільства і громадян... (ст. 4). Президент як Головнокомандувач ЗС Киргизької Республіки здійснює вище керівництво обороною та ЗС (ст. 7). І саме для забезпечення надійного виконання ЗС своїх обов'язків, цим законом передбачена окрема стаття 11, яка регламентує повноваження Головнокомандувача ВС – Президента Киргизької Республіки. Слід окремо відмітити п. 4 ст. 11, який поміж 19 таких повноважень встановлює, що з введенням воєнного стану Головнокомандувач ЗС – Президент Республіки керує обороною Киргизької Республіки.

Таким чином, можна відмітити позитивний міжнародний досвід правового регулювання повноважень глави держави як Верховного Головнокомандувача ЗС. Оскільки в законодавчих актах України відсутня регламентація таких повноважень (зокрема в Законах України

«Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про національну безпеку України»), перспективним вбачається не лише виокремлення таких повноважень в окрему статтю, а також делегування Президенту повноважень на здійснення керівництва обороною держави під час дії воєнного стану. Зазначене безумовно сприятиме ефективному функціонуванню держави в умовах надзвичайних воєнних загроз, що є особливо актуальним для України.

Список використаних джерел:

1. Маляр Г. У Міноборони розповіли про лицемірство міжнародного права, яке може завадити покарати російських убивць і гвалтівників. 11.05.2022. URL: <https://tsn.ua/ato/u-minoboroni-rozpovili-pro-licimirstvo-mizhnarodnogo-prava-yake-mozhe-zavaditi-pokarati-rosiyskih-vbivc-i-gvaltivnikiv-2059192.html>.
2. Звернення Президента України Володимира Зеленського до учасників саміту «Групи семи» від 24 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-ucha-73801>.
3. Виступ Президента України на засіданні Ради Безпеки ООН від 5 квітня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-onn-74121>.
4. Мельник С. М. Повноваження Президента України у сфері військового управління. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. № 4. 2019. Том 30 (69). С. 141–145.
5. Поляков С. Ю. Місце Збройних Сил України в системі органів державної влади. *Право України*. 2013. № 1–2. С. 310–316.
6. За отбраната и въоръжените сили на Република България: Закон від 12 травня 2009 року URL: http://factmil.com/Doc_Zakon/Zak_o_oborone_2014_Bulgar.pdf.
7. Про оборону: Закон Республики Узбекистан от 3 июля 1992 года. URL: <https://www.lex.uz/acts/107702>.
8. Про оборону та Збройні Сили Киргизької Республіки: Закон Киргизької Республіки від 24 липня 2009 року. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/202668>.

Ключові слова: Верховний Головнокомандувач, законодавче регулювання, Збройні Сили, повноваження.

Key words: Supreme Commander-in-Chief, legislative regulation, Armed Forces, powers.